

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE
"HISTORISCHE VERENIGING SOEST"

VAN ZOYS TOT SOEST / 25e jaargang nummer 1

Foto omslag: muziektent zoals vroeger geplaatst in het Rosarium
(thans parkeerplaats naast postkantoor).

Historische Vereniging Soest
Opgericht 8 mei 1980.

Bestuur:

Voorzitter	: W.P. de Kam, Emmalaan 3 wim.de.kam@wolmail.nl	(035-5880048)
Secretaris	: J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a johhilh@wanadoo.nl	(035-6018639)
Penningmeester	: P.Kuijpers, van Weedestraat 84a pkuijpers@12move.nl	(035-6013060)
Overige leden	: R.P. van Dorresteyn, Kolonieweg 6a r.v.dorresteyn@planet.nl	(035-6030234)
	A.J. van den Dijssel, Irenelaan 7	(035-6027238)
	R.H.M. van Hal, Spinet 47 rvanhal@wanadoo.nl	(035-6020573)
	J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a johhilh@wanadoo.nl	(035-6018639)
	Mevr. J.M. van de Poll, Reigerpad 54 jvdpoll@obsoest	(035-6017065)
	W. Routers, Cimbaal 19 routers@wanadoo.nl	(035-6010169)
	P. v.d. Weij, P.C. Hooftlaan 34 weijp@soest.nl	(035-6015779)

Redactiecommissie : J.E.J. Hilhorst
W.P. de Kam
W.C.J.M. Peters

Redactie-adres : Plasweg 57a, telefoon: 035 - 6018639
E-Mail: johhilh@wanadoo.nl

Homepage : www.soest.nl/hvs

Omslag : W. Routers

Grafische verzorging : Drukkerij Practicum BV, Torenstraat 22a, Soest

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

DE VIERING VAN “950 JAAR SOEST” IN 1979

Joop Piekema

Zomer 1977 begint het – op nadering van het lustrumjaar – bij sommige mensen al geducht te kriebelen. Vooral bij voorlichtingsambtenaar Ben van Os slaat de kriebel toe! Hij stuurt op 3 augustus 1977 een notitie naar B&W waarin hij, naar goed vaderlands gebruik, voorstelt een commissie te instelleren, die de festiviteiten “950 jaar Soest” zou moeten voorbereiden. Als uitgangspunt zou moeten dienen het van oorsprong agrarische karakter van Soest. B&W adviseren om eerst bij gemeenten te informeren die onlangs jubileerden, zoals Barneveld, Monnickendam en Genemuiden. Dat gebeurt. Ook de “Commissie 950 jaar Soest” komt tot stand, onder voorzitterschap van zakenman Th. De Muijnck, met aanvankelijk vier leden: mevrouw G. Kudders, W.H. Hilhorst, P.C. Pieren en B.J. van Os. Het aantal leden breidt zich naderhand uit tot 15. Er wordt ook een Commissie historische optocht geïnstalleerd onder voorzitterschap van Wim Schimmel, ouderman van het Groot Gaesbeeker Gilde. Op 4 juli 1978 doet de “Commissie 950 jaar Soest”, onder bijsluiting van de begroting, aan B&W het verzoek om een subsidie te verstrekken van f 125.000,-- , zodat “het 950-jarig bestaan van Soest een groots en gezellig festijn zal gaan worden”. Maar de commissie financiën van de gemeente Soest vindt dat “gezellige festijn” wel wat duur uitvallen: het bedrag wordt afgeroomd tot f 95.000,-

In de raadsvergadering van 17 augustus 1978 is onder agendapunt 163 het subsidievoorstel onderwerp van discussie.

J.R. van Poppelen (CDA) vraagt hoe het college gekomen is aan een bedrag van f 95.000,-- en bezwaar heeft hij er niet tegen dat de voorbereidingscommissie méér geld nodig heeft voor het organiseren van een goed feest. “Wanneer door dat feest de eenheid in Soest kan worden teruggebracht, is dat feest mij zelfs heel veel geld waard” – aldus spreker.

Jan Visser (Progressief Soest) heeft gemengde gevoelens over het te vieren feest en stelt voor om het voorstel aan te houden tot de nieuwe raad in september 1978. Het allerergste vindt hij “een brief aan de schietbasis Soesterberg voor een luchtmachtdemonstratie met straaljagers en zo. Dan hoor ik nog liever Marie Cécile Moerdijk, want aan straaljagers op het feest heb ik helemaal geen behoefte (.....). Wanneer de slaggers feest vieren houden zij ook geen

tentoonstelling met messen en hakbijlen. Wanneer dit gebeurt ben ik beslist tegen het feest. (.....)

J. Visser vervolgt: “De heer Van Poppelen weet niet hoe men aan de hoogte van het bedrag komt, maar dat is gewoon f 100,-- per jaar en 950 jaar x f 100,-- = f 95.000,--”.

Mét J. Visser vinden verschillende raadsleden dat het voorstel had moeten worden doorgesproken in de commissie culturele zaken. Voorzitter mevrouw J.M. Corver-van Haaften vindt echter van niet. Want alleen voor échte culturele zaken moet de commissie om advies worden gevraagd. Het voorstel om f 95.000,-- beschikbaar te stellen wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen met de aantekening dat – wanneer het plan is uitgewerkt – de voorbereidingscommissie bij de raad terugkomt. De raad kan dan aan de hand van concrete gegevens een oordeel vellen, en – zoals de voorzitter het al laat doorschemeren – eventueel nog een aanvullend bedrag beschikbaar stellen.

Tijdens het vragenhalfuurtje in de raad van 17 mei 1979 – enkele dagen vóór het feest begint – vraagt J. Visser of de begroting van f 95.000,-- voor de feestviering ja of neen is overschreden, met hoeveel, en wat de consequenties hiervan zijn.

Voorzitter G.A.W.G.A. Plomp antwoordt, dat in het besloten gedeelte van een vergadering van een commissie algemene bestuurszaken aan de heer Visser is bekend gemaakt dat de overschrijding plusminus f 70.000,-- bedraagt. Want – aldus spreker – “gebleken is dat wat de viering van het 950 jarig bestaan van Soest betreft de belangstelling, de deelname en het enthousiasme, dat mede door de organisatie is bewerkstelligd, zo groot zijn, dat ze een uitbreiding van de activiteiten met zich hebben meegebracht. Daardoor zijn er, althans voorlopig, overschrijdingen ontstaan. Bovendien zijn er tegenvallers (.....) Het zou natuurlijk bijzonder plezierig zijn als mede door de overschrijding van de begroting zeer velen in Soest acte de présence zouden willen geven bij de festiviteiten, zodat er in Soest een plezierig feest zal zijn”.

J. Visser reageert: “Mijnheer de voorzitter! Ik hoop dat de begrotingsoverschrijding de pret niet zal drukken. U hoopt dat iedereen zal meedoen aan de festiviteiten. Weliswaar zal ik dan in het zwart opkomen. Ik had graag dat het college het een en ander wat eerder had medegedeeld (.....) Misschien is dit een aanleiding om voortaan in commissies wat minder in beslotenheid te vergaderen (.....).

Ook H.J. Goote (PvdA) betreurt de kredietoverschrijding maar hij beseft “dat er niets meer aan te doen is, aangezien de uitgaven in kwestie grotendeels al zijn gedaan”.

J.R. van Poppelen (CDA) heeft wel begrip voor de begrotingsoverschrijding. De voorzitter wijst er op dat binnen het comité wordt geprobeerd de schade te beperken, en dat de weersomstandigheden en bezoekersaantallen een rol zullen spelen.

De raad conformeert zich – met uitzondering van J. Visser's "Progressief Soest" - aan het voorstel van B&W om - na afloop van de festiviteiten - de zaak te behandelen, eerst in de commissie financiën en grondbedrijf en daarna in de raad. Men lijkt niet zo onder de indruk te zijn van het tekort.

De komende maanden wordt door vele Soesters "alles uit de kast gehaald" om er een glorieus feest van te maken. Het moet in de eerste plaats van de optochtbouwers komen - in principe alle inwoners van Soest en Soesterberg. De aanmeldingen moeten wél vóór 1 maart binnen zijn! "Pak het boekje "Soest in Oude Ansichten" of "Soest in Grootvaders Tijd" van de hand van de helaas veel te vroeg gestorven Engelbert Heupers, dé kenner bij uitstek, ook al was hij van huis uit een Twent. Dat soort boeken levert een schat aan stof op voor ideeën voor een wagen of groepsgewijze of individuele uitbeelding" – adviseert Wim Schimmel in de SC van 24-01-1979. Zijn oproepen blijken niet aan dovemansoren gericht. Al op de eerste informatieavond in "De Rank" stromen de adspirant-deelnemers binnen; er moeten stoelen bij gezet worden, wellicht ook omdat er tegen "een historische eenheidsprijs" wordt getapt.

Om het aanstaande feest nóg meer bekendheid te geven verspreidt de Soester middenstand medio januari 1979 in een oplage van 20.000 stuks een gratis "plakplaat" van het wapen van Soest met de tekst "Soest 950 jaar – 24 mei t/m 4 juni". De oplage moet voldoende zijn om alle in Soest thuisbehorende auto's te versieren. Tezelfdertijd poogt een groep Soester zakenmensen een "grote loterij Soest 950" van de grond te krijgen, maar al na één trekking, waar de bekende actrice Carry Tefsen nog voor wordt ingezet, flopt de onderneming jammerlijk. Beter gaat het af met de speciale munt, de "Soester Daalder" die, naar ontwerp van de Soester kunstenaar Bert Kinderdijk, door 's Rijks Munt wordt geslagen in goud (250 stuks à 375,--), zilver (2500 stuks à f 45,--) en brons (10.000 stuks à f 5,--).

In de Soester Courant verschijnt de tekst voor een feestlied "afgeleverd door Soester die onbekend wenst te blijven" op de wijze "Het hutje bij de zee". Het lied zet als volgt in; "Soest viert feest, Soest is weer jarig / Negenhonderdvijftig keer / Pronk jij met je bos en duinen / Als het dorpje van weleer", enzovoorts. Het lijkt ons niet waarschijnlijk dat dit lied ooit ten gehore zal zijn gebracht.....

1^e feestdag: donderdag 24 mei 1979

Weersgesteldheid: aanvankelijk zwaar bewolkt, 14.00 uur een weinig regen, vanaf 17.00 uur wisselend bewolkt, 20.15-20.45 uur bui, 19.55-20.16 uur onweer, vanaf 21.00 uur opklarend tot helder; max. temp. 14 gr. C.

Om 10.30 uur opent burgemeester mevrouw J.M. Corver-van Haaften, gestoken in origineel Soester boerenkleding, met een korte speech, de voor de 4^e maal gehouden "Oude Ambachtenmarkt" in de Kerkebuurt, waarmee de viering "Soest 950 jaar" een aanvang neemt. "U ziet mij – zo merkt ze op – als een eenvoudige boerenvrouw. Ik ben er trots op, dat ik de ambtketen van Soest mag dragen". Vervolgens opent de burgemeester een grote Soester daalder, waarin zich een cassette bevindt met exemplaren van de speciaal geslagen gouden, zilveren en bronzen munten. Als aandenken aan de openingshandeling krijgt mevrouw Corver de cassette met inhoud aangeboden, waarbij zij opmerkt: "Dit wordt het eerste stuk in de vitrine van het nieuwe gemeentehuis".

Voetje voor voetje op de 4^e ambachtenmarkt in 1979.

Vóór de opening was het óók al over geld gegaan: voorzitter Th. De Muynck van de Commissie Soest 950 jaar ging in op de kritiek die de gemeenteraad had op de overschrijding van het krediet dat voor de festiviteiten beschikbaar was: “950 jaar geleden leefden de mensen een heel jaar van vijftig gulden. Ik hoop, dat de leden van de financiële commissie de sindsdien opgetreden inflatie eens berekenen. Dan moeten zij tot de conclusie komen, dat Soest nu voor weinig geld een goed feest heeft” aldus spreker. Een “kat” is er voor de Soester winkeliers, want die “kunnen elkaar nooit vinden en zullen elkaar ook in de toekomst niet kunnen vinden”. Intussen is het tussen de ca 140 kramen al bomvol geworden, zodat men, blijkens het commentaar van de Gooi- en Eemlander “over de hoofden kon lopen”. (In het feestprogramma wordt gesproken over “meer dan 1200 kramen, doch dat lijkt een zetduiveltje!, JJP) De schattingen lopen uiteen van 50.000 tot 75.000 bezoekers. Hier en daar verschijnen al mensen in historische kledij. De boerenkapel van PVO blaast een vrolijke deun erbij. Het verkeer komt hopeloos vast te zitten, de Gooi- en Eemlander spreekt van “een complete verkeerschaos” die de politie de hele dag handenvol werk geeft. Er ontstaan files tot in Baarn en Amersfoort!

Voorts zijn er een aantal sportevenementen. Op het sportpark aan de Eemweg worden de voorronden van het voetbal-veteranentoernooi gespeeld. Als finalisten komen het Duitse Dudweiler en de Soester vereniging VVZ uit de bus. Voor de negende maal in successie wordt op het sportpark Bosstraat Oost het “Meester Jansen” voetbaltoernooi gehouden. In de finale wordt S.O. Soest door DGC uit Amsterdam verslagen.

In de bibliotheek organiseert de Soester schaakclub een toernooi waaraan 96 schakers uit alle delen van het land deelnemen. Winnaar is de heer Bredewout uit Heemskerk.

In het gebouw van de voormalige openbare MAVO school aan de Middelwijkstraat trekken de zendamateurs heel wat bezoekers, die mee kunnen maken dat er vanuit Soest verbindingen tot stand komen met geheel Europa, ja tot zelfs in Rusland.

De festiviteiten op Hemelvaartsdag worden afgesloten met een concert in de Oude kerk waarbij als soliste optreedt de sopraan Jenny Veeninga. Het concert trekt slechts 240 bezoekers.

2^e feestdag: vrijdag 25 mei 1979

Weersgesteldheid: vrij veel bewolking, 12.30-13.30 uur + 14.30-16.00 uur nu en dan buien, 14.50 uur hagel, vanaf 18.00 uur geleidelijk opklarend tot helder; max. temp 14 gr C.

Om 15.00 uur opent wethouder mevrouw M.F. van Stiphout-Croonenberg in de bibliotheek aan de Alb. Cuyplaan een expositie van, wat wordt genoemd “de gemeentelijke kunstdocumentatie” Op initiatief van de commissie culturele zaken zijn uit een krediet van f 10.000,--, dat de gemeenteraad op 19-01-1978 (agendapunt 16) vanuit het Fonds Kunstaankopen voor dit doel beschikbaar heeft gesteld, 40 kunstwerken die in hoofdzaak oud-Soest uitbeelden, aangekocht. Er worden tekeningen en schilderijen getoond van o.a. de Soester kunstenaars Sebo Detmers, Engelbert ‘l Hoëst, Cristel Mineur, Cor van Tol, Otto Prinsen, mevrouw Neeltje (?) Prins-v.d. Broek, Gerhard Kuipers en Gerrit Tamboer. Ook zijn te zien oude foto’s van Soest, afkomstig uit het gemeentearchief, en recente foto’s op dezelfde plek, vervaardigd door Jos van de Laar, chef van de gemeentedrukkerij. Want dan “wordt duidelijk hoeveel mooie plekjes in Soest zijn verdwenen en wat er voor is teruggekomen”, becommentarieert de Gooi- en Eemlander. Voorts zijn boeken over Soest tentoongesteld, oude gebruiksvoorwerpen – welke, dat blijkt niet uit de stukken - benevens een oud Soester kostuum van een boerin. De expositie is samengesteld en ingericht door Nico Schröder, ambtenaar bij de afdeling welzijn ter gemeentesecretarie.

In haar openingsspeech zegt mevrouw van Stiphout “met de commissie culturele zaken geschrokken te zijn hoe primitief en woest we met de cultuur zijn omgesprongen. Dit heeft te maken – aldus de wethouder - met de blijkbaar geringe waardering voor wat de ouderen vóór ons tot stand hebben gebracht. We zijn bezig wat Angelsaksisch te worden en wat minder Nederlands. Ik denk dat we straks tot de ontdekking komen dat we teveel van het mooie eigene hebben weggedaan en teveel lelijks hebben binnengehaald”.

Daarna maken de bezoekers, onder wie veel van de aan de expositie deelnemende kunstenaars, de burgemeester, gemeentesecretaris mr. J. Kruitwagen en leden van de “Commissie Soest 950” een rondgang langs de tentoongestelde werken.

Deels tegelijkertijd loopt in het gebouwencomplex van de voormalige R.K. Mavo (het latere Hülscher) aan de Dalweg de tentoonstelling Oud Soest, met bijdragen van de gemeente en van particulieren. Een groepje oud-Soest kenners, waaronder Anton v.d.Dijssel, Peter v.d. Breemer Jr.en Wim Schimmel, hebben zich verenigd in de “Stichting Oud Soest” met de doelstelling om een Soester Oudheidkamer te realiseren, hetgeen in 1981 zijn beslag zal krijgen.

De expositie heeft zes rubrieken, namelijk religie, gemeente, ambacht, landbouw en turfwinning, curiosa en diversen. In de rubriek “religie” springen in het oog de tentoongestelde 17^e en 18^e eeuwse doop- en huwelijksregisters afkomstig van de Parochie H.H.Petrus en Paulus. De gemeente brengt, naast vele oude foto's, (o.a) in een wafelijzer en een koekijzer, beide van ca 1850; een oud luidklokje afkomstig van de tuinmanswoning van het voormalige landgoed Vredenhof; een muuranker afkomstig uit bakkerij v.d. Flier in de Kerkebuurt, benevens een “zeer oude naaimachine”. De rubriek “ambacht” omvat veel gereedschappen uit Van den Dijssel's wagenmakerij. De inzendingen behorend tot de rubriek “landbouw en turfwinning” lenen zich, volgens de brochure, “niet of nauwelijks (...) voor catalogisering” als gevolg waarvan veel beschrijvingen ontbreken. Enkele wél genummerde inzendingen hebben betrekking op de melk- en kaasbereiding, waarbij opvalt de melkbus, te gebruiken voor op de hondenkar, ca 1900. De melkbus wordt – blijkens de beschrijving – in een ijzeren frame gezet en al rijdend in evenwicht gehouden door uit de bus stekende pinnen. In de rubrieken “curiosa”en “diversen” ontbreken de beschrijvingen geheel, om het, volgens de brochure, mogelijk te maken “om voorwerpen die op het laatste ogenblik (worden) aangeboden, alsnog in de collectie op te nemen”. Dat is kennelijk gebeurd met een grote collectie bidprentjes.

Er is nog een derde expositie. Het “Soester Prentencabinet” (foto Astra) exposeert in combinatie met de fotokring Soest in het voormalige stationsgebouw aan de Stationsweg een fotoserie “Soest toen-Soest nu”.

Om 20.00 uur gaat in de feesttent aan de Ferd. Huycklaan (dat geldt evenzo voor de volgende twee avonden) onder het motto "Europa danst in Soest" het door de Soester Boerendansgroep georganiseerde Internationaal Folkloristisch Festival van start. Op het festival zijn, naast onze Soester Boerendansgroep, te bewonderen de Stedeker Daansers uit Diepenheim (óók in 2004 weer van de partij!), de "Grunniger Daansers" uit Zandeweer, de "Spierdijker Daansers" uit Noordholland, de Ammerländer Volkstanzgruppe uit Bad Zwisichenahn, Duitsland; de folkloristische groep "The Farrington" uit Dublin (met doedelzakblazers); de Trachtengruppe Düdingen, uit Düdingen, Zwitserland (met alpenhoorns en vendelzwaaiers); de Cheadle Scottish Dance Group, uit Cheadle, Schotland (óók met doedelzakken); en last but not least, de veel lof oogstende, steltlopers van de Groupe Folklorique "Lous Cadetouns" uit Souston, Les Landes Frankrijk.

Het aantal bezoekers neemt per avond steeds toe met op vrijdag (een tegenvallende) 400, zaterdag 700 en zondag ruim 1000 aanwezigen.

"Deze folklore is in Soest te weinig bekend, anders had de tent drie dagen vol gezeten" oordeelt na afloop de toch ietwat teleurgestelde voorzitter van de Soester Boerendansgroep, W. Hilhorst.

3^e feestdag: zaterdag 26 mei 1979

Weersgesteldheid: zwaar bewolkt, 18.00-23.00 uur nu en dan buien, 18.00-18.21 uur onweer; max. temp 20 gr C.

Het hoogtepunt van de feestviering is, evenals in 1929, de historische optocht. Om 11.00 uur hebben de deelnemers zich op de Eng verzameld waar de stoet wordt geformeerd. Via de Alb. Cuyplaan, Prins Bernhardlaan en Julianalaan trekt de karavaan op naar Nieuwerhoek. Voor een impressie geven wij beurtelings het woord aan de verslaggevers van de Soester Courant (SC), de Gooi- en Eemlander (GE) en de Amersfoortse Courant (AC).

"Tienduizenden kijkers stonden langs de route die vanaf het Nieuwerhoekplein over de hoofdweg via de Soesterbergsestraat en Gallenkampweg, over de Birkstraat naar de Ferd. Huycklaan voerde. Wat getoond werd overtrof de stoutste verwachtingen; het was veel en veel meer dan men in en van Soest verwacht had. In totaal kwamen 70 inzendingen voorbij; de een nog mooier dan de ander. Het vertrek (om 13.45 uur, JJP) was drie kwartier later dan verwacht werd, maar het weer was goed en de stemming langs de weg bijzonder geanimeerd" (SC).

Burgemeester Corver-van Haaften als boerenvrouw, en mevrouw Kudders, in de persoon van "Guurtje van de Melm", bezien, vanaf het bordes van het gemeentehuis, de historische optocht. Achter de burgemeester staat de heer Corver.

"Bij het gemeentehuis trok de stoet aan de plaatselijke notabelen voorbij. Burgemeester mevrouw mr. J.M. Corver-van Haaften, weer in oud Soester boerenkostuum, ging de stoet een eind tegemoet en reed op de bok van één van de wagens mee terug naar het bordes van het gemeentehuis, waar zij met de wethouders en de leden van de Commissie Soest 950 de optocht aan zich liet voorbijtrekken" (AC). "Op het bordes was zij in gezelschap van "Guurtje van de Melm" en Berend van de Eng" waarachter twee leden van het organiserende comité schuil gingen" (SC). (Te weten mej. G. Kudders en gemeentevoorlichter Ben J. van Os, JJP).

"Wat het meest opviel bij de historische optocht was het ongekende enthousiasme en de grote perfectie van de deelnemers. Zonder morren en met lachende gezichten werden karren, kleding en aanverwante artikelen zes kilometer lang meegezwogd, zochten de deelnemers het niet in symboliek. Als er bijvoorbeeld houtzagen of hooidorsen werd uitgebeeld, dan gebeurde dat ook werkelijk, met rode gezichten van inspanning. De weinige groepen, die zich wel bedienden van symboliek vielen bij het publiek dan ook uit de gratie. De karren, gevuld met verveeld kijkende mensen die zich het blijkbaar traditioneel pilsje best lieten smaken, kregen nauwelijks aandacht van het publiek. (....)

De leden van het organiserend comité onder leiding van Wim Schimmel openden de stoet. Zij waren gekleed als het gezelschap van Schout en Schepenen, direct daarna volgde een uitbeelding van het Groot Gaesbeeker Gilde te paard. De burgemeester van Soest, mevrouw Corver, zat op een der eerste wagens, die het wapen van Soest uitbeelde. Een andere opvallende wagen (die de absolute winnaar van de optocht wordt, JJP) was die van het "boerenbedrijf". De combinatie van tractor en wagen was een toonbeeld van praalwagenbouw. Zowel de tractor als wagen waren omgetoverd tot boerderij, terwijl op de wagen verschillende ambachten werden uitgeoefend. (.....) Voor echt stuntwerk zorgden de Groupe Folklorisque Lous Cadetouns uit Frankrijk. Deze folkloristische dansgroep liep de hele tocht uit op stelten alsof ze nooit anders hadden gedaan. Dat de harde wind regelmatig hun alpinopetten afblies was geen probleem, ze bleven rustig wachten tot een omstander de pet weer aangaf. Een der imposantste wagens was een verhuiswagen uit 1910. De enorme, prachtig onderhouden, houten wagen van een verhuisbedrijf (A.van 't Net, JJP) werd door een even prachtig driespan getrokken" (GE).

Historische optocht 1979. Absolute winnaar is de praalwagen "het boerenbedrijf in het oude Soest" uitgebeeld door bewonersgroep Birkstraat.

We zien "de hoorn des overvloeds"- het is slechts een deel van de praalwagen.

En dan, de prijzen.....

“De jury, bestaande uit oud-burgemeester mr. S. P. Baron Bentinck, mevrouw Elly Joosten, Carol Voges, Wim Butzelaar, Sebo Dethmers en Jan Bouwes, stond voor een zeer moeilijke taak. Ze had het liefst iedere deelnemer een (geld)prijs toegekend, maar dat ging nu eenmaal niet (AC).

Uitgerekend nummer 13 in de optocht, de praalwagen “het boerenbedrijf in het oude Soest”, uitgebeeld door de groep bewoners van de Birkstraat, scoort in de categorie wagens/groepen zowel bij de onderdelen “meest historisch”, “meest origineel”, en “meest verzorgd” steeds nummer één, en is daarmee de absolute winnaar van de optocht.

De volledige uitslag in de categorie groepen/wagens is:

A. Meest historisch: 1e prijs inzending nr 13 vorengenoemd; 2e prijs inzending nr 28 “Gilde Teerdag in de Gouden Ploeg” van de kaartclub Lange Brink; 3e prijs inzending nr 30 “Wagenmakerij” “groep “De Brink” met carrosseriebouwer A.J.v.d.Dijssel; 4^e prijs inzending nr 38 “Daggeldershuisje” van rietdekkersbedrijf B.v.d. Pol; eervolle vermelding inzending nr 43 “Postbezorging vroeger en nu”, van PTT medewerkers, die zowel een oude postkoets als een moderne bestelwagen in de stoet laten meerijden.

B. Meest origineel: 1^e prijs inzending nr 13 vorengenoemd; 2^e prijs nr 30 vorengenoemd; 3^e prijs nr 28 vorengenoemd; 4^e prijs nr 53 “Duistere machten van ’t Ven”, met heksen, tovenaars, dwaallichtjes, en spokende lijkwaden....., uitgebeeld door de Van der Hucht IVO/MAVO school; eervolle vermelding inzending nr 52 “Plaggenhut van Jan Muus” in de persoon van Chris Uiterwijk.

C: Meest verzorgd: 1^e prijs inzending nr 13 vorengenoemd; 2^e prijs inzending nr 30 vorengenoemd; 3^e prijs nr 28 vorengenoemd; 4^e prijs inzending nr 69 “Molen de Windhond”, nagebouwd door Van de Grift Trappenfabriek; eervolle vermelding inzending nr 52 vorengenoemd.

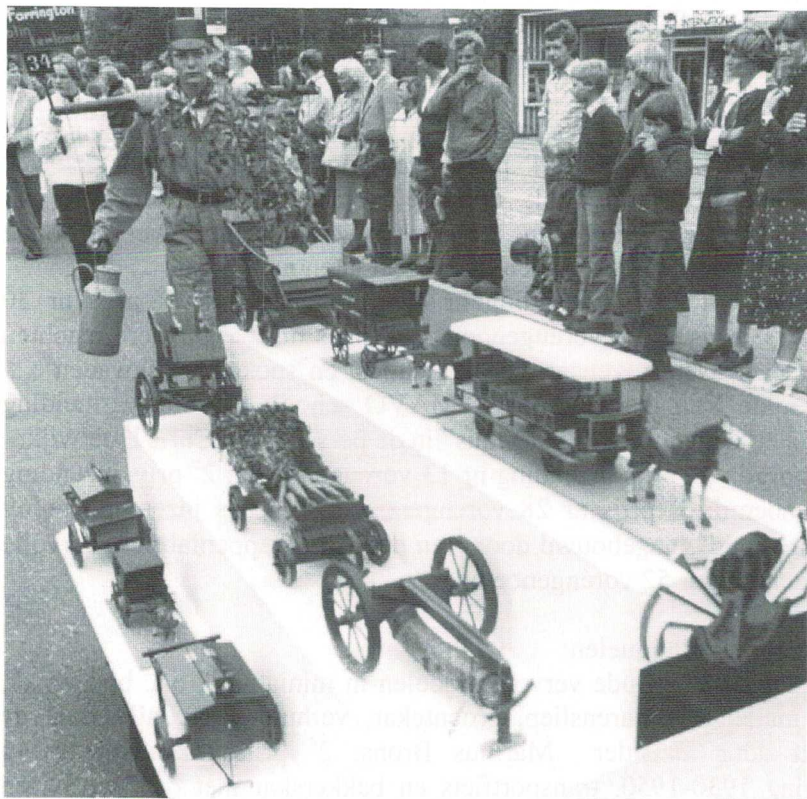
Idem in de categorie individuen:

1^e prijs inzending nr 33 “Oude vervoermiddelen in miniatuur”, o.a. boevenkar, paardentram, mallejan, scharensleep, groentekar, verhuiswagen, alles met de hand gemaakt door inzender Marinus Brons; 2^e prijs inzending nr 46 “Broodbezorging 1930-1950, transportfiets en bakkerskar met oud brood- en banketbakker Jan Engel; 3^e prijs inzending nr 24 “Ridder te paard met schildknaap”- Wouter van ’t Klooster rijdt op een pony als middeleeuws ridder in een zelf gemaakt harnas. Het harnas is gemaakt van aluminium afvoerpijpen

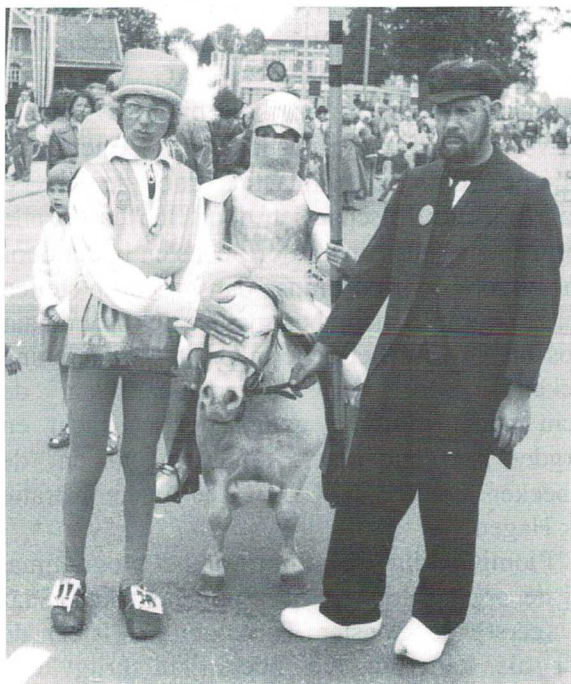
van de C.V., deze zijn opengeknipt en op maat gemaakt en geklopt door de vader van onze 10-jarige ridder. Zijn schildknaap, Johnny Cornelissen, is 14 jaar; 4^e prijs inzending nr 44 "Motorrijder anno 1933", bereden door J.H. Schimmel; eervolle vermelding inzending nr 31 "Tractor uit 1907" geshowd door Autobedrijf Frans Broerze.

De speciale prijs, een zilveren medaille, beschikbaar gesteld door koningin Juliana en Prins Bernhard, wordt gewonnen door de Christelijke Basisschool "De Bron", die het Armenschooltje in de 18^e eeuw uitbeeldt.

Koningin en prins hadden de organiserende commissie zaterdagmorgen al een telegram gezonden met de tekst "Succes met de optocht".

Historische optocht 1979. Winnaar in de de categorie individuen is de inzending "Oude vervoermiddelen in miniatuur" - allemaal gemaakt door Marinus Brons.

Historische optocht 1979. Wouter van 't Klooster als middeleeuws ridder, rijdend op een pony, met Johnny Cornelissen als schildknaap.

Er zijn nog enkele andere activiteiten in de open lucht: het “Branie- en Luilak” voetbaltoernooi in Sportpark Bosstraat-Oost, (waar junior-elftallen van BVV Den Bosch, Enschedesche Boys, NAC Breda, Volendam en SO Soest tegen elkaar uitkomen), een “Veteranen voetbaltoernooi” in Sportpark Eemweg, en rolschaatswedstrijden voor de jeugd met demonstraties door de schaatsvereniging Eemland.

Om 19.30 uur gaat in de bomvolle, volledig uitverkochte sporthal Beukendal, met als producer Piet Ekel, het “Sportspektakel” van start. “Het programma – we citeren de Gooi en Eemlander – werd aangeboden door de gymnastiekverenigingen AGAVS en Laetitia uit Soesterberg en De Springbokken uit Soest, onder auspiciën van de Stichting voor Lichamelijke Opvoeding en Sport Soest.

Het werd gepresenteerd door de televisie-sportcommentator Ruud ter Weijden.(....) Bij muziek van (accordeonist, JJP) Jan Gorissen voerden de deelnemers hun programmabijdrage uit. De drumband van AGAVS en de showband van De Springbokken zorgden voor de muzikale bijdrage aan het programma, waarin verder waren verwerkt jazz-gymnastiek door “Amersfoort ‘67”, trampolinespringen en moderne ritmische gymnastiek door de KNGV demonstratiegroep van de nationale selectie; rolschaatsen door Ben en Gizella en Mondo; handboogschieten door Centauer uit Amersfoort; dans en ballet door The Holland Dance Company, en folklore door de Franse dansgroep op stelden Lous Cadetouns uit Soustons. (.....) AGAVS nam beatgymnastiek voor haar rekening, en de schermzaal Pallos uit Utrecht het schermen. “Door Oefening Ontwikkeling” uit Utrecht tekende voor het lange-mat-springen, de sportvereniging Atila uit Utrecht voor ritmische gymnastiek. “Kracht en Vlugheid” uit Utrecht verzorgde het onderdeel tafelspringen en de schuttersvereniging Groot Gaesbeeker Gilde gaf (.....) een demonstratie vendelzwaaien met als solist Henk Hagen”.

Wethouder van sport G.A.W.G.A. Plomp huldigt, na afloop van het programma, Piet Ekel. Want niet alleen is hij de organisator van het Sportspektakel, maar ook is hij al 50 jaar lid van (eerst) de Soester Turnclub en (later) de Springbokken, waarvan 40 jaar als kaderlid. De heer Ekel krijgt een delicatessenmand aangeboden door Guurtje van de Melm en Berend van de Eng - deze personages zijn we in ons relaas al eerder tegengekomen.

In de feesttent aan de Ferd Huycklaan loopt de tweede avond van het Internationale Folkloristisch Festival.

(wordt vervolgd)

BRONNEN:

NOTULEN GEMEENTERAAD 1978 EN 1979 (GEMEENTEARCHIEF);
DOSSIER -2.07.11 B&S 843 “VIERING 950 JAAR SOEST 1979” (GEMEENTEARCHIEF);
DOSSIER -2.07.121 M&S 13264, “950 JARIG BESTAAN VAN SOEST” (GEMEENTEARCHIEF);
BOEKJE “PROGRAMMA SOEST 950” (GEMEENTEARCHIEF, DOCUMENTATIE);
BOEKJE “SOEST 950 JAAR – TENTOONSTELLING OUD SOEST”(GEMEENTEARCHIEF, DOCUMENTATIE);
BOEKJE “JEUGDTOERNOOIEN '79 SPORTORGANISATIE SOEST (GEMEENTEARCHIEF, DOCUMENTATIE);
SOESTER COURANTEN 1979 (GEMEENTEARCHIEF);
“KNIPSELNIEUWS” AMERSFOORTSE COURANT & GOOI- EN EEMLANDER 1979 (GEMEENTEARCHIEF);
WEERSGESTELDHEID: WAARNEMINGSBOEKJE 1979 VAN AUTEUR.

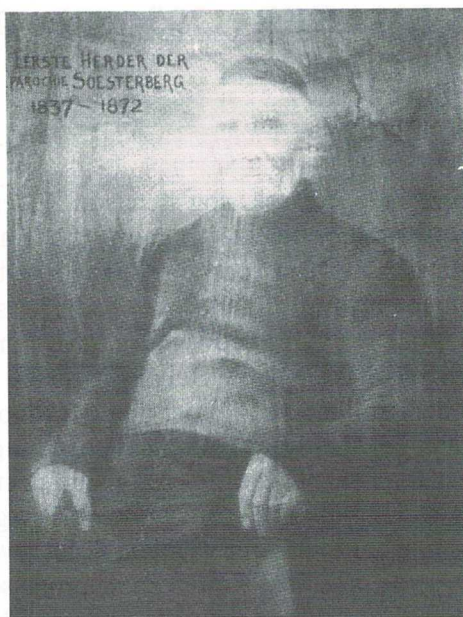
PASTOOR RADEMAKER (1795-1872), DEEL 8.

Jan Menne

Bedelen in Brabant.

We zitten, geachte lezers en lezeressen, nog steeds in Rademaker's bedelfase ¹⁾. Wie de landkaart erbij haalt, ontdekt al gauw dat Rademaker honderden kilometers moet hebben afgelegd om voor zijn kerkje ²⁾ te bedelen, merendeels te voet. Buitengewoon interessant zijn de doorleefde reisverslagen van hem, zoals hij die opschreef, krap een halve eeuw voor de fiets en de auto doorbraken. Hij bedelde in Nederland, maar ook in België, dat zich sinds een paar jaar vrijgevochten had van den Hollander. "Ik voer met den stoomboot naar 's Bosch en met de trekschuit naar Vegchel waar het nog al goed ging en des avonds naar St. Oedenrode, wat met 0 getekend kan worden (geen cent gevangen, red), als ook des anderendaags te Gemonde enz.en wilde ik het groot Seminarie van Haaren niet voorbij gaan, maar toen ik er was kon ik niet weg komen en toen ik daarop aanhield, vorderde de president Kuiten en de professoren, dat ik mij eerst verklaren moest met de reden te moeten zeggen, daar ik nergens op zaterdagavond en des zondags beter konde wezen dan in een Seminarie, vermits zij niets te doen hadden en de geordende Heeren van de Hoogmis, Preek, Catechismus en Vespers verrigten, terwijl het bij de pastoors op die tijden druk was, waarop ik dan verklaarde niet zoolang bij zulke Hooggeleerden toeven wilde, omdat mijne domheid te spoedig aan de dag kwam, waarop zij allen te gelijk hartelijk lachten en uitriepen: Nu komt gij de deur niet uit! nu moet gij hier blijven, zoodat ik als gedwongen met den H.Benedictus blijven moest, maar ook had ik er bij kunnen voegen, dat mij een heer, geen priester zijnde, en uit Belgie daar juist ook aangekomen, de hoogste toon voerende, niet zeer behaagde ofschoon hij alle soorten van Relequien bezorgde die hij zelf, zooals ik meende, fabriceerde, zooals daarna dan ook gebleken is, dat zij valsch waren".

Eenmaal bedelend op weg, weet Rademaker van geen ophouden. Talloze plaatsen in het Zuiden loopt hij af: Udenhout, Loon op Zand, Dongen, Oosterhout, Etten, Hoeven, Oudenbosch, Gastel, Wouw, Bergen op Zoom, Roosendaal, Putten, St. Nicolaas, Antwerpen, Conting, Brussel, Sas van Gent, Weesdorp, Stoppeldijk, Hengstdorp, Hulst, etc.

Hij bedelde als de beste, maar kon van het weinige wat hij had ook geven. Zo organiseerde hij later in zijn kerk in Soesterberg een collecte voor de nieuwe kerk te Rukveen, welke 30 gulden opleverde en moeder overste Joseph te Roosendaal, die ervoor had gezorgd, dat zijn schoenen werden gerepareerd, ontvangt hij later hartelijk bij een tegenbezoek van haar aan Soesterberg. Het gaat Rademaker in het zuiden des lands overigens lang niet altijd voor de wind. Zo ook te Wouw. "Zooals ik gewoon was, mij eerst naar de pastorie te begeven, schelde ik ook te Wouw aan, toen een kapellaan voor kwam, die niet jong scheen maar kreupel was, mij zeggende, dat de pastoor niet te huis was, welke ik ongetwijfeld op den weg naar Roosendaal ontmoette, doch niet aangesproken had, omdat wij beiden brevier baden. Maar die kapellaan liet mij aan de deur staan, hoewel men bezig was met tafel dekken en het bijna 12 ure des middags was, en mij daarom maar spoedig wilde afwijzen, met te zeggen, dat ZEw. mij om collecte te houden niet helpen kon, en derhalve, als ik dit toch wilde, 't maar alleen beproeven moest, waarop ik antwoordde, dat dit niets zou uithalen en het daarom maar niet beginnen wilde, toen hij mij een kwartje toe reikte, wat ik niet weigeren wilde, aannam en hem bedankte, terwijl ZEw de deur dicht deed en ik vertrok".

"Naauwelijks was ik buiten het dorp of er kwam mij een karretje met vier jongen blaauwkraagjes, waarschijnlijk jonge kapellanen tegen, welke modellen van beleefdheden en vriendelikheden waren, die ik ook zeer beleefd groette en mijnen weg naar Bergen op Zoom vervolgde, toen ik onderweg in eenen kleinen herberg aankwam en spekstruif bakken liet, zonder er veel van te kunnen eten, zoo vet ze waren, waarop de vrouw er nog eene, die minder vet zoude zijn, klaar maakte, doch van dezelfde gehalte was.

Daarop zette ik mijne reis te voet voort en kwam te Bergen bij den ZEw. Deken J. van Aken aan, waar ik in eene spreekkamer gebragt werd en de bejaarde Deken bij mij kwam zonder mij te groeten, zeggende: Wat doet gij hier, kom met mij mede, en mij voorgaande naar zijne woonkamer, alwaar de tafel nog niet was afgenomen, wijl zij zo even hun maaltijd geëindigd hadden, als wanneer hij mij toen eerst groette en bevel gaf om nog soep te brengen en wat volgen moest en ofschoon ik zeide reeds gegeten te hebben, moest ik evenwel wat peuzelen, daar de Deken mij zeide: Gij moogt niet liegen, daar gij nog niets dan eene boterham gehad hebt, terwijl hij tevens de kapellaan, die mede bij de hand was, volgen liet".

Bedelen in België.

"Hij bestelde een karretje om mij te laten brengen, mij beduidende dat dit goed ware en ik gemakkelijk over de grenzen Belgisch gedeelte komen kon, omdat de pastoor van Putten over de grenzen woonde, hetgeen ik immers aannemen doch zelfs betalen moest, zoo kwam ik dan te Putten en wel goed over de grenzen in het Belgisch gedeelte der Parochie aan zonder dat ik bemoeijelijk werd, ofschoon er eenige commisen op de straat in het Holl. gedeelte stonden".

"Na de H.Mis reed ik den volgenden morgen mede naar Antwerpen, en vandaar naar Sas van Gent over St. Nicolaas met eene postkar, die meermalen in brand gereden werd, zoodat zij met water moest gebluscht worden. Aldaar vraagde ik naar den weg, alsook om een rijtuig om mij daar heen te doen brengen, maar daar men mij 14 franks vraagde, zeide ik: Neen dat geef ik niet, dit zullen mijne voeten, bij wel zijn, nog van dezen namiddag wel willen verdienen, ik nam een glas bier en eene boterham en zette geheel alleen te voet mijne reis voort. Doch eer ik St. Nicolaas verlaten had, meende ik den marteldood van den H.Stephanus te moeten ondergaan. Het was des middags schafttijd en er stonden vele werklieden, vrouwen en kinderen aan alle deuren der straat, welke ik gaan moest en naar buiten leidde.

Terwijl allen het druk met mij hadden en aller oogen op mij gerigt waren en mij zeer bevreemd aanstaarden, als hadde ik een voorkomen van een menschenkind uit een vreemd werelddeel en toen ook ik hen wederkeerig beschouwde, hen groette en mijnen hoed afnam, gingen alle slaapmutsen af en groetteden zij mij wederkeerig, zoodat het mij goed deed, die plaats uit te komen om meer rust te krijgen. Aldaar volgde nog wel het ergste, terwijl mij eene troep jongens waren nagevolgd, die, toen zij buiten waren, begonnen te roepen: Dominé, dominé, dominé en al verder, zoodat ik bij mij zelven lagchen moest, hetgeen echter weldra ophield, toen zij mij met steenen begonnen te werpen en mij onwillekeurig aan den marteldood van St. Stephanus deed denken. Doch ik vervolgde mijnen weg, totdat ik eene steenbakkerij voorbij ging en toen niets meer hoorde en gewaar werd, dat zij daar aangingen, zoodat ik van die niet zeer bevallige bengels verlost werd.

Ik dacht dat ik nu het spel gewonnen had, echter niet voorziende dat ik nog in de handen der valsche broedes en struikrovers vallen zoude en het welligt de gevaarlijkste middag van mijn gehele leven zijn zoude. Want als ik eenen herberg aanging om een glas bier te nemen, om al wederom naar den weg te vragen (altijd aan den weg op Hulst, die ik zijdelings verlaten moest) werd ik, meestal door zeer fatsoenlijke mensen achter mijn rug bespot, hetgeen ik in den spiegel bemerken kon, waarschijnlijk om mijn ronden hoed, schenen zij mij niet te willen verstaan of begrijpen, om mij, den weg te wijzen, als ware er geen Sas van Gent in de wereld, zoodat ik de kazijweg al wederom op moest. Toen ik naar een verver van een huis mijne vraag nog eens hernieuwde gaf deze mij ten antwoord, dit niet te weten, maar dat de baas het weten zoude, die hij naar buiten riep, en deze mij tamelijk beleefd zeide: in het dorp moet gij naast die herberg links omkeeren en dien weg inslaan, waarop ik hem bedankte en verder ging in het aangewezen dorp aangekomen ging ik om de zekerheids-wille in den bepaalden herberg aan, kocht een glas bier, alwaar mij de meid zeer beleefd verder onderwees en ik al verder opstapte maar ik was van de kazijweg in een diepen zandweg tusschen boomen gekomen, haalde mijnen brevier uit en hoe moeilijk de weg ook wezen mogt, bad ik dezelve zoo goed als ik kon, terwijl ik van tijd tot tijd moest opzien, doordien er zich in de verte eenige menschwezens vertoonden, die weldra, als zij den weg eens goed hadden opgenomen, wederom in de bosschen verdwenen.

Ik vervolgde echter mijnen weg al biddende, ofschoon ik op zulke onbekende en moeilijke weg liever niemand ontwaard had, waarom ik toch meer gerust werd toen ik wederom menschen op de velden begon te zien, vermoedende nader aan een dorp te komen, waar ik al eens naar een karretje begon te vragen, wat evenwel nog niet mogt gelukken, zoodat ik al wederom die zeer lange dorpen moest doorloopen, totdat ik op nieuw aan een ander kwam en in een herberg binnentrad om mijne vraag te hernieuwen, waar ik meende klaar te zullen komen, doch door omstandigheden al wederom niet klaar kon raken, daar de avond begon te vallen, vraagde ik de waardin gemoedelijk naar een gids, die geheel haar vertrouwen verdiende, zij beschikte mij dan iemand, die naast de kerk van Sas van Gent eene zuster had wonen, waar hij des nachts kon blijven en stapte dan met die man uit, door bosschen en in schijn zeer gevaarlijk en onaangename wegen en kwam behouden laat in den avond aldaar bij den pastoor de Wild aan, welke die pastorie op mijn aanraden had aangenomen, daar bleef ik, en toen ik mijne ontmoetingen verhaalde, verzekerde ZEW. dat ik in groot gevaar verkeerd had, doordien ik op de grenzen, die ik menigwerf bereikt had, omdat ik op Belgisch en dan op Hollandsch gebied geweest was, zich daar dikwijls deserteurs ophielden. Ik bleef den volgenden dag en den andere bragt de pastoor mij met een karretje over Weesdorp naar Stoppeldijk, zonder er iets te hebben opgedaan, en zoo liep het ook af te Stoppeldijk, Hengstdorp en Hulst. Vandaar reed ik wederom over St.Nicolaas naar Antwerpen terug, waarop ik nogal wat opdeed, doch ik zoude er meer bekomen hebben, indien ik 14 dagen in die stad had kunnen blijven en ik ging op eenen dag naar Conting en Brussel alwaar in dien tijd aan geldinzamelingen niet kon gedacht worden. Zoodat ik wederom naar huis toog en toch eene som van f 930.= medebragt. Alles in den tijd van 3 weken, waartoe ik 3 maanden had moeten hebben, om eene driedubbele som te kunnen hebben medebrengen en dan nog was dit de langste tijd, die ik heb kunnen bekomen en er zelf nog eene week heb bijgenomen omdat ik maar 14 dagen bekomen had en had geschreven te huis te kunnen komen, om dezelfde reden, omdat ik des zondags zelf de diensten hier (Soesterberg, red) verrigten moest".

De jaren 1841 en 1842.

"In het begin van het jaar 1841 bleef men bezig met verven of schilderen, totdat het druk begon te worden, alsmede met een uurwerk en nog al meer noodige zaken en hield ik mij onledig om door kleine wekelijksche bijdragen in de gemeenten voor een kabinet-orgel in te zamelen, waarom men begon te denken aan een Jube of zangkoor in de kerk, en hiermede maakte men in het najaar een aanvang en steeds altijd in den winter om dan een werkman te kunnen bekomen, wat eerst in het voorjaar van het volgende jaar door Frok Rozendaal geheel alleen werd afgewerkt en wij een kabinet-orgel kochten en op zondag 11 juli 1842 op Utrechtsche kerkwijding voor het eerst bespeeld werd en verder stilstond vermits Jozef Jansen van Hoogland of Wouter van den Hengel van Hamersveld 't kwamen bespelen, terwijl Joh. van Maaren (te Soesterberg, red.) beproefde het orgelspel te leeren, doch zijne zuster Johanna toonde daartoe zulk een gunstigen aanleg, dat zij binnen weinige tijd het zoo magtig was, dat zij het bespelen kon. Zij, slechts 15 jaar oud, heeft het altijd met den grootsten ijver voortgezet, zelfs 3 en 4 keeren in de week, tot in hare ziekte ja zelfs tot bijna aan haren dood toe, die in het begin der maand Januari 1856 voorviel en zij toen 30 jaar oud was, zoodat zij de helft van hare levensdagen aan de dienst aan God had toegewijd".

"Den 6 Julij 1842 ging ik naar het Loo om Koning Willem I, toen onder de naam van Graaf van Nassau te complimenteren, die van Berlijn terug gekeerd was, alwaar ZM. ziek geweest was en om het (geldelijke bijdrage, red.) tevens te vragen. Aan het Loo in een logement afgestapt, ging ik al spoedig naar het paleis, om pogingen aan te wenden tot ZM. te kunnen geraken, aan de poort bij de wacht gekomen vraagde ik, waar ik mij aanmelden moest, om bij den koning te kunnen komen, terwijl er een medeging, en mij de deur aan den linker vleugel aanwees"³⁾. (wordt vervolgd).

¹⁾ VOOR DE BEDELFASE ZIE OOK DEEL 7 IN HET VOORJAARSNUMMER VAN ZOYS TOT SOEST, 2004.

²⁾ WERKELIJK ONGELOOFLIJK KORTZICHTIG HOE IN 1953 WERD BESLOTEN DIT HISTORISCH JUWEELTJE VAN RADEMAKER TE SLOPEN!

³⁾ BESCHRIJVING VAN DE OPRIGTING DER STATIE EN HET BOUWEN DER KERK EN PASTORIE VAN SOESTERBERG MET VERMELDING VAN HETGENE, WAT DAAROP BETREKKING HEEFT.

KORTE GESCHIEDENIS SINT ANNAGILDE

G.J.M. Derks

Inleiding

Over de geschiedenis van het Sint Annagilde is nog maar weinig gepubliceerd. In 1961 verscheen naar aanleiding van het 400-jarig bestaan van het Groot Gaasbeekergilde een boek van de hand van de heer E. Heupers getiteld "De Gilden van Soest". In dit werk, waarin uiteraard de geschiedenis van het Groot Gaasbeekergilde ofwel het Sint Aagtschuttersgilde centraal staat, worden ook enkele pagina's gewijd aan het Sint Annagilde. Vervolgens verscheen in de zomer van 1982 in het tijdschrift van de historische vereniging (Van Zoys tot Soest, jaargang 3, nr. 1) een kort artikel over het gilde. Tenslotte besteden ook de gebroeders Jan en Jos Hilhorst in hun in 2001 verschenen lijvige boekwerk over de geschiedenis van Soest, Hees en De Birk van de achtste tot de zeventiende eeuw ook enige aandacht aan het gilde. Zij baseren zich voor een belangrijk deel op het werk van Heupers, maar komen ook met interessant nieuw materiaal.

Dit artikel is een bewerking van de inleiding die ik heb geschreven bij de door mij opgemaakte voorlopige inventaris van het archief van het gilde, dat enkele maanden geleden aan de gemeente Soest in bewaring is gegeven. Bij het schrijven is dankbaar gebruik gemaakt van beide bovengenoemde publicaties. In aanvulling daarop is vooral geput uit de in de inventaris beschreven stukken en voorts uit bescheiden - niet behorend tot het archief van het gilde - aanwezig op het gemeentearchief van Soest of het Utrechts Archief, in het bijzonder de rekeningen van de buurmeesters en de kerkmeesters.

De ouderdom van het gilde

De nu oudst bekende vermelding van het Sint Annagilde te Soest is van 1522, wanneer het samen met het Sint Antoniusgilde wordt genoemd. De Sint Annadevotie werd in de Nederlanden in de tweede helft van de vijftiende eeuw van belang en werd onder meer door de Brigitten gepropageerd. Het lijkt aannemelijk dat ook het Soester Sint Annagilde in die tijd is ontstaan.

De Heilige Anna was de echtgenote van Joachim. Zij waren de ouders van de Heilige Maagd Maria en dus de grootouders van Jezus. Als naamdag van St. Anna geldt 26 juli. De Heilige Anna is de patrones der huismoeders en werd oudtijds ook wel aangeroepen tegen de pest. Daarom wordt ook wel gesuggereerd dat het gilde ontstaan zou kunnen zijn naar aanleiding van de pest die tussen 1348 en 1474 verschillende malen woedde in de steden Utrecht en Amersfoort.

Het Altaar

Het gilde had oudtijds een altaar gesticht in de kerk van Soest. Dit blijkt uit een akte van 19 april 1559, waarin melding wordt gemaakt van de overdracht van een stuk land op De Beek, belend door de grond van het *St Anna outaer te Soes*. De Heilige Anna is meestal afgebeeld in gezelschap van haar dochter Maria, al dan niet met het Christuskind. Heeft Maria haar Kind bij zich, dan heet de groep "Sint Anna te Drieën". Het op 1 september 1905 onder de vloer van het bijtorentje aan de zuidzijde van de toren van de Oude Kerk teruggevonden beeld van Sint Anna te Drieën zal tot dit altaar behoord hebben.

Het doel van het gilde

Het Sint Annagilde was een broederschap met een religieus karakter en was - net als het Groot Gaasbeekergilde - van grote betekenis in het sociale leven. Het Groot Gaasbeekergilde was echter een schuttersgilde, dat oorspronkelijk - behalve maatschappelijke - ook militaire en politieke taken had, waaronder het bewaken van de grenzen. In dit opzicht verschillen beide gilden sterk van elkaar. Van het Sint Annagilde zijn - in tegenstelling tot het Groot Gaasbeekergilde - geen reglementen of statuten bekend. Uit de oude rekeningen wordt wel duidelijk dat de inkomsten van het gilde werden gebruikt voor het lezen van missen voor nieuwe en overleden gildebroeders en -zusters, voor de ondersteuning van armen (en zieken) en natuurlijk vooral ook voor de teerdagen, waarbij de gildebroeders gezamenlijk aten, dronken en feest vierden.

Het lidmaatschap

Door het ontbreken van een reglement is niet bekend aan welke voorwaarden men precies moest voldoen om lid te worden. Analyse van de oude ledenlijsten maakt duidelijk dat men in ieder geval in Soest moest wonen om lid te kunnen worden. Wanneer leden naar elders verhuisden raakten zij hun lidmaatschap kwijt. Dit heette het “verwonen” van het lidmaatschap. In tegenstelling tot het Groot Gaasbeekergilde hoefde men niet per se een *geboren* “Soesder” te zijn om lid te kunnen worden; op de ledenlijsten komen dan ook - zij het sporadisch - enkele “vreemde” namen voor. Een van hen was mijn oudoom Gerrijt van de Fijnegeer, geboortig van Hoogland en getrouwd met Mijntje Hilhorst, weduwe van Jan Kok.

Mannen konden al betrekkelijk jong lid worden van het gilde. Zo staat bij de nieuwe ingangers van oktober 1872 ook mijn overgrootvader Piet Rijkse Hilhorst (Piet van Riek), dan bijna zeventien jaar oud, en zijn neef Piet Antoonuse Hilhorst (Piet van Toon), zestien jaar oud. Om lid te worden moest een bedrag van zes gulden en achttien stuivers worden betaald. Aanvankelijk moest dit in een keer worden voldaan; reeds in het begin van de 19de eeuw werd echter al in twee termijnen betaald. Bij hun intrede betaalden de heren vijf gulden, zij zaten dan “half” in het gilde. Bij de eerstvolgende teerdagen - meestal zo’n vier tot zeven jaren later - moest het resterende bedrag ad f 1,90 worden voldaan. Voor vrouwen was het minder gemakkelijk om zich in het gilde te kopen: alleen zij die getrouwd waren met een gildebroeder konden lid worden! Net als bij het Groot Gaasbeekergilde betaalden deze vrouwen bij hun intrede voor een “emmer bier”; het tarief was vier gulden. De hoogte van de intredeelden bleef overigens tot 1968 ongewijzigd!

De gebroeders Hilhorst stellen - in navolging van Heupers - dat van nieuwe leden óók werd verlangd dat zij belijdend lid van de Rooms-Katholieke kerk waren. Uit de bewaard gebleven archiefstukken blijkt daar echter niets van. Integendeel, in 1737 werd de protestante Hendrik Klaese Tesselhof lid van het gilde, terwijl zijn vader Klaas Hendriksz Tesselhof in 1729 als gecommiteerd lid “over de rekening” stond! Ook Gijsbert Lambertsz ter Heijden, die in 1733 en 1737 over de rekening stond, was protestant. Dit neemt niet weg dat het overgrote merendeel van de leden inderdaad rooms was. De meesten van hen genoten bovendien een zekere mate van welstand. De in de loop van de 19de en

vroege 20ste eeuw steeds omvangrijker wordende armere bevolking van de Bunt, het Soesterveen en Soesterberg komen we op de ledenlijsten niet of nauwelijks tegen.

Het gildebestuur, het secretarisambt en het bodeambt

Het bestuur van het Sint Annagilde - in oudere stukken ook wel aangeduid als "De Overigheid" - bestond vanouds uit een ouderman (deken) en twee raden (procurateurs), vergelijkbaar met de samenstelling van het bestuur van het Groot Gaasbekergilde. Aan het einde van de teerdagen koos het bestuur zelf een nieuwe ouderman en twee nieuwe raden, die verantwoordelijk waren voor de gang van zaken tot en met de eerstvolgende teerdagen. Doorgaans waren de nieuwe bestuursleden directe verwanten van het oude bestuur. Deze vorm van verkiezing werd als vanzelfsprekend aanvaard. Aangezien de meeste Soester boerenfamilies aan elkaar verwant waren, leverde dit weinig of geen problemen op. In het historisch overzicht van de bestuursleden komen veel bekende Soester familienamen voor, zoals: De Beer, Bieshaar, Van den Breemer, Butzelaar, Dijkman, Van den Dijssel, Ebbenhorst, Hilhorst, Van Hofslot, Van 't Klooster, Kok, Kuijer, Van Logtensteijn, Rademaker, Roeten, Van Roomen, Staal, Stalenhoef en Wantenaar.

De administratie van het Sint Annagilde werd vermoedelijk vanouds verzorgd door een secretaris. Jan Peterse Schouten (1784-1863) is de eerste secretaris waarvan de naam bekend is. Hij kocht het secretarisambt in 1833 voor een bedrag van 8,75 gulden. In dat jaar werd het secretarisambt in het openbaar verkocht; de bewaard gebleven conditiën en voorwaarden geven enig inzicht in de taak van de secretaris en de voorwaarden waaraan kandidaten moesten voldoen. Voor het secretarisambt kwamen in aanmerking mannelijke inwoners van Soest, die gildebroeder waren of dat bij de koop van het ambt onmiddellijk zouden worden. Wanneer de secretaris uit de gemeente vertrok, moest hij zijn boeken en papieren bij het bestuur inleveren. De secretaris diende al het schrijfwerk voor het gilde te verzorgen, waaronder de huurcedulen en de aanbestedingen. Ook was hij verantwoordelijk voor een accurate boekhouding van de uitgaven en inkomsten. Het was een erebaantje, want de secretaris kreeg geen enkele vergoeding voor zijn werk. Wanneer hij niet naar de zin van het gildebestuur functioneerde kon het ambt opnieuw worden verkocht zonder "kreunig of tegenzegge".

Problemen deden zich echter niet voor; de meeste secretarissen vervulden hun functie vele jaren. Met 47 “dienstjaren” is Peter Hannesz van den Breemer - beter bekend als Peter van Mart - de onbetwiste recordhouder. Hij was secretaris van 1897 tot aan zijn dood in 1944. Sinds 1982 is zijn achterkleinzoon Jos van den Breemer secretaris.

De oudst bekende bode van het gilde is Peter Cornelisz van den Breemer; hij kocht dit ambt in 1845 voor 5 gulden. Een omschrijving van de taken van de bode is in de archiefstukken niet terug te vinden. Ook dit ambt werd in het openbaar verkocht aan de meest biedende. De tot nu toe langst zittende bode was Petrus Hilhorst (Piet van Riek), die het ambt bijna vijftig jaar vervulde. Hij was bode van 1884 tot aan zijn dood in 1933. Hij werd opgevolgd door zijn jongste zoon Antoon Hilhorst. Sinds 1982 is diens gelijknamige zoon de bode van het gilde.

Het grondbezit van het gilde

Het Sint Annagilde bezit sinds mensenheugenis een tweetal stukken grond, namelijk de Gildemaat tegenover de boerderij de Hogerhorst en een stukje grond aan de Eemstraat, waarop het voormalige schoolgebouw staat. Tot in de 17de eeuw bezat het gilde echter ook landerijen op De Beek; dit was het gebied ten noorden van de huidige Korte Brinkweg en Burgemeester Grothestraat. In het navolgende wordt in het kort de geschiedenis van het grondbezit behandeld.

De landerijen op De Beek

Met betrekking tot de landerijen van het Sint Annagilde gelegen op De Beek is nog weinig bekend. In de bewaard gebleven archiefstukken van het gilde is hierover niets terug te vinden. De gebroeders Hilhorst vermelden dat deze grond op 22 november 1529 door de deken van het gilde werd verpacht en volgens het morgengeldboek van 1536 2½ morgen groot was. In de blaffaards van het oudschildgeld van 1536 komt de post voor: “Roelof Evertsz als deecken van Sunt Anna Broederschap 2½ morgen”. Op 1 november 1680 werd het perceel - of in ieder geval een deel ervan - verkocht aan de Prins van Oranje ten behoeve van de verbreding van de Eultsteeg, de huidige Stadhouderslaan. In het oudschildgeldregister over 1766 staat de Prins van Oranje Nassau te boek als eigenaar en gebruiker.

Vermoedelijk werd de opbrengst van de verkoop belegd in een lening ter grootte van 450 gulden ten laste van het dorp Soest. Zo meldt de buurmeestersrekening over 1679-1680:

ontfangen op intrest van Jan Cornelisz Haen als deeken van St. Annegilt de somme van vierhondert en vijftigh g(u)l(den) tot betalinge van geaccordeerde jaren in questie van de verhogingh ende ontgrondingh van de turf als anders 450-0-0.

Uit de rekeningen over latere jaren blijkt dat de rente over het geleende bedrag werd betaald aan de deken van het gilde, bijvoorbeeld:

den 2e november betaelt aen Peter Cornelis Bos als deecken van 't St. Annagilt over een jaar renten van 450 gl cap(itaal) staende tot laste van het dorp, verschenen den 27e januari 1681 de somme van 22-10-0

De grond aan de Eemstraat

Het Sint Annagilde bezit voorts vanouds een klein stukje grond aan de Eemstraat in de Kerkebuurt. Dit hoekje grond was in erfpacht uitgedaan aan het dorp Soest. Op deze grond stond namelijk een gebouw - eigendom van het dorp Soest - waarin de kosterij was ondergebracht. Het gebouw werd oudtijds aangeduid als het Sint Annahuijs(ken) en werd al vermeld in een transport van 1597!

In de "Nieuwe legger" van 1757 staat onder de hoog gelegen landen op naam van het St. Annagilde "De Haverweert off Werff", groot 300 roeden, met als gebruiker *de koster*. De vermeldingen in de zogenaamde blaffaards van het oudschildgeld doen vermoeden dat dit land afkomstig was van Gijsbert Meijnsz, die leefde van circa 1475 tot ongeveer 1565. Zie hiertoe ook de aanslagbiljetten, vermeld onder de inventarisnummers 46 en 47, waar sprake is van 367 roeden (300 + 67), herkomende van Gijsbert Meijnsen. Deze was eigenaar in 1536, zodat het grondbezit van het gilde aan de Eemstraat vermoedelijk pas in de verdere loop van de 16de eeuw is ontstaan.

De erfpacht bestond al in 1634, blijkens een post in de rekening van de buurmeester over de jaren 1634-1635:

[aan] Seger Heijndricksz, deecken van Sint Annagilde bet(aelt) ter som(m)e van ses gulden thien st(uijver)s ter causse een jaer erfpacht van Sunte Anna huijs ende hoffsteeken daer den coster woonth, verschenen Lamberti anno 1634, blik(en)de) bij quitantie 6-10-0.

De rekening over 1639-1640 vermeldt:

[aan] Cornelis Petersz Ruijcht als procureur van Sunte Annagilde tot Soest betaelt voor een jaer renthen den selve gilde van wegen Sunte Anna huijsonge ende hoffstede nu tot die costerie thoebehorende, verschenen over den jaeren 1640 ter som(m)e van ses gul(den) thien stuijvers 6-10-0.

In latere rekeningen is sprake van het schoolhuis en het raadhuis die op deze grond stonden, bijvoorbeeld in die over 1679-1680:

den 20 jan(uari) betaelt aen Gerrit Cornelisz Haen vijf en veertigh g(u)l(den) tien st(uiver)s tot betalinge van seven jaren pachten van de gront daer 't schoolhuijs ende het raethuijs op staet bij het dorp van Soest aen het St. Annegilt verschult, laest verschenen primo mej 1680, 45-10-0.

De grond is nog altijd eigendom van het gilde; de hoogte van de erfpacht bleef al die jaren ongewijzigd! Het dorpsbestuur liet in 1781 op het terrein een geheel nieuwe school met aangebouwde schoolmeesterswoning bouwen, het thans nog bestaande pand aan de Eemstraat. De gemeente Soest verkocht de gebouwen en het recht van erfpacht in 1845 aan Jacoba Schuijt, weduwe van Hendrik Philip Baron Snouckaert van Schauburg en eigenaresse en bewoonster van de aangrenzende buitenplaats Bleijendaal. Sindsdien wordt de erfpacht door particulieren betaald.

De voormalige dorpsschool aan de Eemstraat, gebouwd in 1781. Op deze plek stond voordien het zogenaamde Sint Annahuijsken, waarin de koster woonde. (foto: G. Derks, februari 2004)

De Gildemaat

Ook de Gildemaat is oud bezit van het Sint Annagilde. Het betreft de helft van een stuk weide- en hooiland (maatland) gelegen in de zogenaamde Achtermaten tegenover de onder Hoogland gelegen boerderij Hogerhorst. Onduidelijk is nog hoe en wanneer het gilde aan dit stuk land is gekomen. Volgens de oude huurakten was het omtrent vijf vierel [= vijf vierendelen] dammaat groot ofwel de helft van $2\frac{1}{2}$ dammaat. Een dammaat was 400 roeden, vijf vierendelen waren dus samen $5 \times 100 = 500$ roeden.

Heupers vermeldt dat Cornelis Stevens van Roje als deken van het Sint Annagilde tot Zoest op 6 januari 1722 verklaart voor 510 gulden gekocht te hebben van Hendrik Janz vant Clooster en diens huijsvrouw [= echtgenote] omtrent 300 roeden maatland gelegen te Soest in de Achtermaten, daar ten oosten de weduwe van Aert Volkertz Schouten, ten westen Gerrit Willemz de Ruyg, ten zuiden de Bansloot en ten noorden de rivier de Eem geland en belend zijn. Gezien de beschrijving van de ligging moet dit wel de Gildemaat betreffen, hoewel de door Heupers opgegeven oppervlakte (300 roeden) niet klopt.

Overigens vermeldt de in 1757 opgemaakte "Nieuwe legger" onder de laag gelegen landen het perceel als "de maat voor Hogerhorst" met als oppervlakte 427 roeden en als gebruiker Jan Gijsbertse Broek. De wederhelft, eveneens 427 roeden groot, was destijds eigendom van Abraham Schimmel en werd gebruikt door Jan Aalten.

De rekeningen van het gilde

De oudste, complete rekeningen zijn te vinden in de bewaard gebleven fragmenten van het oudste gildeboek en betreffen de perioden 1726-1729, 1730-1733, 1734-1737 en 1738-1742. Daaruit blijkt dat de inkomsten hoofdzakelijk bestonden uit een viertal vaste posten, namelijk:

- de jaarlijkse erfpacht ad f 6,50 van de grond aan de Eemstraat waarop het schoolgebouw en het raadhuis stonden;
- de huur van de Gildemaat;
- het door de nieuwe gildebroeders en -zusters verschuldigde geld bij intrede in het gilde;
- een jaarlijks bedrag van 3 gulden, verschuldigd door het Groot Gaasbeeker gilde.

Van deze posten was de verhuur van de Gildemaat steeds het grootst, maar de precieze opbrengst wisselde met het opstellen van nieuwe huurovereenkomsten. Ook het totale bedrag van de intredegeden varieerde sterk. Het kon aardig oplopen wanneer er in een periode veel nieuwe ingangers waren. De erfpacht was een vast bedrag en is tot op heden gelijk gebleven, zodat dit nu relatief gezien nog maar een zeer beperkt deel van de inkomsten uitmaakt. Ook de drie gulden die door de ouderman van het Gaasbeeker gilde jaarlijks werden betaald was een vast bedrag; in de rekening van 1915 komt deze post voor het laatst voor. Net als de heer Heupers heb ik niet kunnen achterhalen wat de oorsprong en betekenis is van deze in de 18de-eeuwse rekeningen als "het out eijgen" aangeduide post. Tenslotte vormden en vormen de verkoop van het secretarisambt en het bode-ambt een incidentele bron van inkomsten.

De grootste onkostenpost betrof vanzelfsprekend de teerdagen. Degenen die door ziekte of andere omstandigheden niet aanwezig konden zijn kregen een geldbedrag uitgekeerd. Het bier werd geleverd door Amersfoortse brouwers; in de 18de-eeuwse rekeningen wordt in dit verband steeds de brouwer Jacobus Oudendoelen genoemd. Ook de voerman die de tonnen bier naar Soest bracht

moest betaald worden. Voorts moesten de zogenaamde trekelden verdiend bij de publieke aanbesteding van de teerdagen en bij de verhuur van de gildemaat betaald worden, terwijl door het gildebestuur bij die gelegenheden het nodige werd verteerd, waarvan de kosten ten laste van het gilde kwamen.

Als grondeigenaar was het Sint Annagilde belastingplichtig. Enkele aanslagbiljetten van de "reële ongelden" en de sluis-, schouw- en poldergelden zijn in het archief van het gilde bewaard gebleven. Een geregeld terugkerende kostenpost was de bijdrage aan het onderhoud van de brug in de Hooiweg, dat de eigenaren van de maten kennelijk gezamenlijk betaalden.

Behalve de aan het onroerend goed verbonden belastingen moest in de 18de eeuw ook belasting betaald worden over de consumptie van het bier, namelijk de zogenaamde burgeraccijns en de koningsaccijns. De koningsaccijns werd blijkens de rekeningen over de periode 1726-1742 betaald aan Willem Willemsz Schimmel en later aan diens weduwe Oetje. Zij woonden in de herberg De Drie Ringen in de Kerkebuurt.

Voorts kreeg de kerk van Soest voor iedere nieuwe inganger een bedrag van 12 stuivers, waarvoor aanvankelijk waarschijnlijk missen werden gelezen en kaarsen werden ontstoken. Blijkens op Het Utrechts Archief en het gemeentearchief te Soest bewaarde 17de-eeuwse kerkmeestersrekeningen ging het geld destijds naar de Nederduits Gereformeerde gemeente. In de 19de-eeuwse gildeboeken wordt de pastoor genoemd als ontvanger van deze gelden. Een bijzondere uitgave was een gift van 81 gulden en 75 cent ten behoeve van een nieuw orgel in de Rooms-Katholieke kerk te Soest in 1844-1845.

Een eventueel batig saldo werd na afloop van de teerdagen afgedragen aan de nieuw gekozen ouderman. Dit geld ging dus *niet* naar de kerk, zoals de gebroeders Hilhorst in navolging van Heupers schreven. Wel blijkt uit de rekeningen dat de Soester armen geregeld werden ondersteund door het gildebestuur.

De teerdagen

De bewaard gebleven condities en voorwaarden van de aanbestedingen van de mondkost op de teerdagen geven enig inzicht in de gang van zaken rond de teerdagen. In de 18de en 19de eeuw werd maar liefst drie dagen geteerd. De derde dag was bekend als paartjesdag en rekendag. Om de vier tot zeven jaar werd er geteerd; een duidelijke regelmaat was er niet. In de loop van de 19de eeuw kwam die er wel en werd er om de zes à zeven jaar gefeest, maar tenminste twee maal in de dertien jaar.

De aanbesteding van het verzorgen van de “mondkost” op de teerdagen geschiedde in het openbaar - gewoonlijk in één van de Soester herbergen - aan degene die het laagst inzette. Zo vond in 1815 de aanbesteding plaats bij Teunis Hassink, herbergier in “De Halve Maan” in de Teut. Deze herberg was gevestigd op de hoek van het Kerkpad en de Teutsteeg, de huidige Korte Melmweg. Dit pand is thans genummerd Kerkpad Nz 21-23. De Halve Maan was niet een latere naam voor “De Swaan” zoals Heupers beweerde. De Swaan stond op de andere hoek van het Kerkpad en de Teutsteeg, thans genummerd Kerkpad Nz 25.

De aannemer moest zorgen voor “goedt gezond vet rundvlees, en geen onganse schaapenvlees” en voorts “goede soep, van goed gezond vet rundvlees, en ordentelijk vlees daar in” en voorts voor rijst, boter, kaas en brood. De mondkost werd weggespoeld met de nodige kannen bier en wijn. Ook moest de aannemer zorgen voor een speelman, een muzikant ter opluistering van de feestelijkheden. Aan de teerdagen ging overigens een proefmaal vooraf voor de leden van het bestuur en hun echtgenotes. Blijkens de rekeningen werden de koks na afloop van de teerdagen getraakteerd op wijn.

De locatie waar geteerd werd moest zich bevinden tussen de oude kerk in de Kerkebuurt en “Zoesdijk”. De Zoesdijk liep vanaf het huidige Nieuwerhoekplein in noordelijke richting. In de 19de eeuw was het vooral de herberg “De Koophandel” (latere Hotel Eemland) waar de feestelijkheden plaatsvonden. Herbergiers waren achtereenvolgens Willem Kok, Anthonie Fokken, de weduwe Teunis Dijkman, Arie Dijkman en Lambertus Schalkx. Vanaf 1909 werd er steeds geteerd in De Gouden Ploeg, waar aanvankelijk Jan Stalenhoef de scepter zwaaide. In 1941 werd er vanwege de oorlog niet geteerd. Meer recent viel de eer ten deel aan gebouw De Rank (1974), Restaurant Soester Natuurbad (1982), Zaal Vogelenzang aan de Parallelweg (1988) en het Gildehuis aan de Steenhoffstraat (1995). De feestelijkheden waren inmiddels beperkt tot één avond; van teerdagen was geen sprake meer.

BRONVERMELDING:

E. HEUPERS. *DE GILDEN VAN SOEST*. SOEST, 1961.

JAN H.M. HILHORST EN JOS G.M. HILHORST. *SOEST, HEES EN DE BIRKT, VAN DE ACHTSTE TOT DE ZEVENTIENDE EEUW*. HILVERSUM, 2001.

[EEN LID VAN HET KLEINE GILD] *HET KLEINE GILD*. IN: VAN ZOYS TOT SOEST, JAARGANG 3, NR. 1 (ZOMER 1982), BLZ. 12 T/M 15.

HET UTRECHTS ARCHIEF. DORPSGERECHTEN, INVNR. 1901, TRANSPORT DD 22.10.1597.

GEMEENTE-ARCHIEF SOEST. OUD ARCHIEF, INVENTARIS-NUMMERS 108, 111, 114, 121 EN 189.

BOERENBRUILOFT IN WISSELENDE CONTEXT – WAT BLIJFT EN WAT VERANDERT.

Wim de Kam

Tijdens de klitsavond in januari van dit jaar hebben de aanwezigen zich o.a. vermaakt met een ‘verknipte’ afbeelding van een schilderij van Pieter Breughel waarop allerlei kinderspelletjes zijn uitgebeeld.

Toen mij gevraagd werd een rol te spelen bij de boerenbruiloft op de ambachtenmarkt was mijn eerste gedachte ook: Pieter Breughel. In 1568 schilderde hij het schilderij De Boerenbruiloft.

Daarna echter kwamen de vragen. Wat is eigenlijk een boerenbruiloft? Wat stelt het schilderij van Breughel eigenlijk voor?

Een eenduidig antwoord op die vragen blijkt niet mogelijk. Volgens het woordenboek Van Dale is een boerenbruiloft

1. a) een bruiloft van lieden van de boerenstand
b) een bruiloft waar het ruw toegaat;
c) een stoet van bruiloftsgasten in sjezen en andere voertuigen.;
2. het ledigen van beerputten.

Omdat op hemelvaartsdag slechts een deel van het spel van de boerenbruiloft ten tonele kon worden gebracht, te weten de “officiële” huwelijksvoltrekking en de tocht van en naar de fictieve trouwzaal, is duidelijk dat gekozen is voor de uitleg van het begrip boerenbruiloft in de hiervoor onder 1a. en 1c. vermelde zin. Het feit dat bij de “officiële” huwelijksvoltrekking werd uitgegaan van een burgerlijke huwelijksluiting te voltrekken door de burgemeester als ambtenaar van de burgerlijke stand bracht bovendien automatisch met zich mee dat de historische periode nader bepaald werd tot de 19^e eeuw en het eerste kwart van de twintigste eeuw. Immers pas sedert het eerste kwart van de 19^e eeuw gebruiken we de benaming burgemeester. Dat is eeuwen na de vervaardiging van het genoemde schilderij van Breughel.

Nu zitten er aan het begrip boerenbruiloft meer aspecten dan de officiële huwelijksvoltrekking in het gemeentehuis en hebben sommige bruiloftsgebruiken een hele oude geschiedenis. Daarom is het interessant om te bezien of en in hoeverre het schilderij van Pieter Breughel toch nog van betekenis kan zijn voor een beter zicht op oude bruiloftsgebruiken.

Het schilderij De Boerenbruiloft van Pieter Breughel (1568)

In het al eerder genoemde woordenboek wordt Breugheliaans omschreven als een gedachte aan bonte bewogenheid en realistische uitbeelding van het dorpsleven (in de late middeleeuwen). Of het schilderij uitsluitend of echt een realistische uitbeelding is van een boerenbruiloft zoals die in het midden van de 16^e eeuw heeft plaatsgevonden valt volgens kunstkenners te betwijfelen. Tijdens een Breugheltentoonstelling ¹⁾ zijn diverse invalshoeken voor een uitleg (van de betekenis) van het schilderij belicht. Als de meest waarschijnlijke betekenis werd gesteld dat er hoofdzakelijk sprake was van een boerensatire waarmee getracht werd de christelijke moraal op te krikken zoals die door de klasse van de christelijke humanisten werd gezien. Onder satire werd daarbij verstaan “de waarheid vertellen met een glimlach”. Het ging er daarbij om onaanvaardbare praktijken als dronkenschap, buitensporigheid en decadentie aan de kaak te stellen. Wat opvalt in het werk van De boerenbruiloft is het overvloedige eten en drinken. Tegenover de uitbundigheid van de boeren stond dan de geweldige gematigheid van de humanisten. Men moet plezier kunnen halen uit het hoofd en niet uit het overmatige drinken. De christelijke humanisten probeerden ook te achterhalen wat Breughel met allerlei details wou zeggen door ze te toetsen aan de morele spreekwoorden zoals deze voorkwamen in vele Latijnse emblematateksten. Overigens hield Breughel er volgens ‘kunstkenners van om in zijn schilderijen hier een daar ‘een grapje’ te verwerken.

In het bekende “Schilderboek” uit 1604 van Carel van Mander geeft Van Mander aan Breughel o.a. de naam “Pier den Drol”. Dit omdat Breughel iemand zou geweest zijn die ervan hield om grapjes of drollerieën in zijn schilderijen te verwerken. Een voorbeeld van zo’n grapje zouden we moeten zien in de afbeelding van de bruid in de Boerenbruiloft. Ze heeft een grijns op haar gezicht. Aan de hand daarvan zouden we kunnen vermoeden dat ze niet onervaren is en dus zwanger zou zijn en haar man er twee zou krijgen voor de prijs van één. Hoewel het wellicht ver gezocht is een zwangerschap af te leiden uit een grijns op het gezicht van de bruid is de toespeling op seksuele aspecten in het kader van een bruiloftsviering niet alleen een hedendaags fenomeen maar liggen de wortels daarvan diep in de geschiedenis. Wat de late middeleeuwen betreft - dus de tijd van Breughel - moet men er maar eens op nalezen het hoofdstuk “De stilering der liefde” in het bekende boek “De herfststijl der middeleeuwen” van de cultuurhistoricus Huizinga. Hij schrijft o.a. dat dwars tegen de vroomheid in, in de bruiloftsgebruiken zich handhaafden de seksuele verbeeldingen met al hun levende kracht.

Detail van de bruid uit het schilderij van Breughel

Weer andere kunstkenners hebben de overeenkomst opgemerkt met Italiaanse Laatste Avondmaal-afbeeldingen gezien de lange tafel en de vele gasten. Tenslotte wordt nog opgemerkt dat het werk ook wel wordt beschouwd als een tweeling-werk, dat wil zeggen dat het in samenhang moet worden gezien met een ander schilderij van Breughel getiteld "De Boerendans".

In ieder geval blijkt uit het voorgaande dat uit het schilderij De Boerenbruiloft zich niet zo eenvoudig en eenduidig een bepaalde historische betekenis van de boerenbruiloft laat afleiden. Het tafereel bestaat uit verschillende interpretatieniveaus en dat maakt het complex en boeiend. Bovendien blijft een interpretatie altijd tijd- en persoonsgebonden. Nu terug naar het spel van de boerenbruiloft op de ambachtenmarkt. Zoals reeds opgemerkt is de gebeurtenis gesitueerd in en afgestemd op de 19^e eeuw. Maar waar halen we de kennis over die periode vandaan als het gaat om een boerenbruiloft. De bekende amateur-historicus Engelbert Heupers, geboren in Twente maar verworteld in de historie van Soest, heeft in een speciaal nummer van het blad Neerlands volksleven (jaargang nr 28) getiteld 'Trouwen in Twente' ook een artikel geschreven over bruiloften, feesten en dansen te Soest. De bron waarop het artikel is gebaseerd is vermoedelijk mondelinge overlevering door oudere Soesters waarvan er overigens maar één met name wordt genoemd.

In het artikel wordt er op gewezen dat de bruiloftstijd aanving op het moment dat de jongelieden waren wezen aantekenen op het gemeentehuis en hiermee in ondertrouw waren gegaan. Dat aantekenen gebeurde na melkenstijd. Daarna werden de familie, burens, kennissen en vrienden mondeling verwittigd over het voornemen om te trouwen. Dat gebeurde door de bruidegom en bruid zelf en soms ook wel door helpers. Men noemde dat "Brulft verzeuke". Te voet gingen men in de naaste omtrek. Woonden de verwanten verder weg of buiten het dorp dan gingen het bruispaar met de sjees of tilbury. De bruid had bruidssuiker bij zich die ze kwistig uitdeelde aan de kinderen. Ook was er in de periode vóór de huwelijks-sluiting veel aanloop bij de bruid. De mannen kregen dan een borrel aangeboden en de vrouwen dronken boerenjongens die voor deze gelegenheid alvast was klaargemaakt. Men had een grote voorraad rozijnen op brandewijn gezet en in stopflessen gedaan.

Op de huwelijksdag ging men in het gerij naar het gemeentehuis en vervolgens de kerk. Het hoofdstel van de paarden was dikwijls versierd met rode en witte papieren rozen, de manen van het paard waren netjes gevlochten en ook met kleine roosjes versierd. Vrouwen en meisjes uit de buurt hadden in de week voor de bruiloft die roosjes zelf geknipt en gemaakt en grote rode en witte vellen papier. Tot zover nog steeds het artikel van Heupers. Overigens heb ik recent bij stalhouderij Middelwijk aan de Lange Brinkweg gezien dat het vlechten van de manen van het paard en het invlechten van de roosjes een arbeidsintensieve klus is.

Over de officiële huwelijksvoltrekking in het gemeentehuis wordt in het artikel van Heupers niets vermeld. Wel schenkt hij aandacht aan het ritueel van het geven van de bruidspijp.

Het aansteken van de bruidspijp door het kersverse bruidspaar (foto Hans Kruiswijk)

Dat ritueel is tijdens het spel van de boerenbruiloft op hemelvaartsdag ingepast in de officiële huwelijksvoltrekking maar vond in werkelijkheid in de 19^e eeuw plaats na afloop van de huwelijksvoltrekking. Het ritueel houdt in dat de bruid een met bloemen versierde bruidspijp eigenhandig met tabak stopt en aansteekt.

Na een paar trekjes door de bruid blaast zij de rook in het gezicht van de bruidegom en overhandigt hem de pijp. Tijdens de wittebroodsweken mocht de man na hoogmis gedurende zes dagen de pijp roken. Daarna werd de pijp als souvenir, als een aandenken aan de trouwdag in een kastje gezet of gehangen bij de heerd in de mooie kamer. In het museum Oud Soest is zo'n pijp nog te bewonderen in de stijlkamer.

Over de kleding schrijft Heupers in het artikel dat het bruidspaar op z'n allerbest gekleed was. De bruid droeg op haar hoofd de vierkante muts ²⁾ met de gouden spelden, om haar hals de drie of vier strengen bloedkoralen ketting met de boot (refererend aan de Eem) en het kruisje (refererend aan r.k. kerk). Over de hoofdbedekking van de man rept het artikel niet maar wel staan er bij het artikel enkele foto's afgedrukt van boerenbruiloften waarbij in het ene geval een hoge hoed is te zien en in het andere geval een boerenpet.

Volgens het artikel werd er bij gelegenheid van een bruiloft geducht geschanst en nog meer gedronken. Vooral als het om een welgestelde boer ging, waarvan de dochter of zoon een goed huwelijk deed, was er een overvloedige maaltijd waar onmatig werd gegeten en niet minder gedronken.

Als dat zo geweest is, dan was er in dat opzicht niets veranderd na de eeuwen die waren verstreken sinds Breughel zijn schilderij maakte .

Heupers gaat in zijn artikel tenslotte ook in op het feest 's avonds maar dan lijkt het niet meer specifiek om een boerenbruiloft te gaan. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat een boerenbruiloft in dat opzicht niet zo gek veel verschilde van een andere bruiloft. Volgens het artikel was er altijd muziek (een harmonicaspeler) en begon men spoedig zodanig te springen en te hossen dat de vloer op de deel ervan daverde. Wanneer de avond vorderde en de stemming navenant begon te stijgen werden er spelletjes gedaan als pandverbeuren en patertje-langs-de-kant. Het zoenen was de grootste attractie van dat soort spelletjes. Vaak uitte – nog steeds volgens dat artikel – de vrolijkheid zich in loszinnige dartelheid en in dubbelzinnige platheid waarom uitbundig werd gelachen. De liedjes die ten gehore werden gebracht waren bepaald niet altijd stichtelijk. Voordat men uit elkaar en naar huis ging werd het jong echtpaar door een aantal jonge mannen in hun stoelen gezet en samen in de hoogte gehesen. De ouderen gingen daarna eerst naar huis met de boodschap aan de jongen "A's wullie maor mit melkenstied thuis binne".

Want met melkenstijd begon weer het gewone ritme van het boerenleven.

We hebben de neiging het boerenleven (inclusief de boerenbruiloft) van de 19e eeuw nogal met een geromantiseerde blik te bezien. Eén van de gevolgen van de snelle verstedelijking in ons land (maar het geldt in feite voor geheel West Europa) is de musealisering van het resterende platteland. In Soest is de zuidelijke Eng met daarop straks De Windhond een voorbeeld daarvan. Gemusealiseerde omgevingen en ook musea (dat geldt ook voor het museum Oud Soest) bieden geromantiseerde beelden inspelend op de zich breed manifesterende behoefte aan nostalgie waarbij authenticiteit (overigens wat is authentiek?) niet primair lijkt te staan. Er zou een hele beschouwing te wijden zijn aan nostalgie als drijfveer voor de invulling van de vrije tijd en daarmee tevens als basis voor de toeristenbranche, maar dat zal ik achterwege laten.

Duidelijk is wel dat het boerenleven sedert de 19^e eeuw drastisch is veranderd. Recent heeft het Nederlands Centrum voor volkscultuur een boekwerkje uitgegeven met als titel 'Het verhaal van het boerenleven' en als ondertitel '**Van boer naar agro-toeristisch ondernemer**'. Eerder al (in 2000) had het centrum een brochure uitgegeven getiteld 'Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking'.

Het spel van de boerenbruiloft op hemelvaartsdag was een demonstratie van de veranderingen die in de boekwerkjes van het centrum voor volkscultuur worden beschreven. Immers enerzijds was het spel een extra middel om bezoekers naar de overigens in hoofdzaak commerciële op de consumptief ingestelde mens (onmatigheid is nog steeds actueel) oude ambachtenmarkt te trekken. Anderzijds bleek uit de toespraak van de burgemeester dat het bruidspaar Kuijer-Beijer met hun hedendaagse boerderijen in de provincie Groningen duidelijk inspelen op het rurale toerisme en een goed voorbeeld zijn van een agro-toeristische onderneming. Voor nadere informatie zie www.bleyendael.nl.

Ja, de tijden zijn veranderd in Soest sinds de overgrootvader van de bruidegom en dat was o.a. Peter van de Breemer in Soest boerde en bestuurde. Wat ongetwijfeld mee veranderde – ook al wordt dat door folkloristische tradities enigszins versluierd – is het Soest-gevoel.

In zijn toespraak als ambtenaar van de burgerlijke stand heeft de burgemeester twee aspecten van het Soest-gevoel er uitgelicht, t.w. respect voor het verleden en vertrouwen in de toekomst. Als Historische Vereniging en als Stichting Museum Oud Soest proberen we dat respect voor het verleden te bevorderen. Dat is volgens onze statuten één van de hoofdtaken. We hebben vertrouwen in de toekomst gelet op de nog toenemende behoefte aan het in nieuwe vormen vieren en beleven van tradities als tegenhanger (?) van alledaagse drukte.

Akte van huwelijksbevestiging

Op twintig mei tweeduizend vier is in de gemeente Soest het huwelijk bevestigd van

Peter Antonius Cornelis Nuijer,
geboren op 21 oktober 1966 te Nijmersfoort
en wonende te Blijham

en

Anita Geertruida Maria Beijer,
geboren op 26 mei 1967 te Soest
en wonende te Blijham

Zij hebben verklaard tegenover elkander en de gemeenschap van Soest dat zij elkander hebben gekozen tot echtgenoten en getrouwelijk alle plichten zullen vervullen welke de u aan de huwelijks staat verbindt, waarna de burgemeester van Soest, vertegenwoordigende de gemeenschap van Soest in zijn hoedanigheid van ambtenaar van de burgerlijke stand de uitspraak heeft gedaan dat zij in hun huwelijk zijn bevestigd en dat dit mede door de gemeenschap van Soest wordt erkend en gedragen.

De bruidegom is een zoon van Cornelis Antonius Nuijer, oud zeventig jaar, geboren en wonende te Soest en Martina Anna van Baatselaar, oud tweeenzeventig jaar, geboren te Leusden en wonende te Soest.

De bruid is een dochter van Cornelis Marianus Beijer, oud negenenzeestig jaar geboren en wonende te Soest en Richarda Hendrika Maria Stoutenburg, oud zestig jaar geboren te Gemnes en wonende te Soest.

Als getuigen waren tegenwoordig de hiervoor genoemde ouders van de bruidegom en bruid.

Waarvan akte,
welke overeenkomstig de wet is voorgelezen.

Afgaande op de reacties hebben in ieder geval velen genoten van het spel van de boerenbruiloft en zelf heb ik er ook het nodige plezier aan beleefd. Volgens mij kan ook de boerendansgroep zich verzekerd weten van groeiende belangstelling in de toekomst gelet op de behoefte aan traditioneel vermaak.

Door op te treden als ambtenaar van de burgerlijke stand heeft de burgemeester recht gedaan aan de historie van de 19^e eeuw want tot 1874 was het de burgemeester die de huwelijken voltrok. Daarna werd dit door wethouders en ambtenaren gedaan. Toga's voor de ambtenaren van de burgerlijke stand waren er in die tijd nog niet. Dus trok de burgemeester z'n mooiste kostuum aan. Of dat het ambtskostuum was weten we niet want foto's uit de periode voor 1874 ontbreken. Wel is het aannemelijk dat diverse burgemeester die Soest in de 19^e eeuw hebben gediend in het bezit waren van een ambtskostuum.

Wat betreft de toekomst van de burgemeester wil ik wel een zorgpuntje noemen. Hoe zullen kandidaat-burgemeesters die gekozen willen worden als burgemeester zich moeten uitdossen om de burgers voor zich te winnen bij fake-lorische verkiezingen waarbij niet de inhoud van het beleid centraal staat maar het sexy uiterlijk van de kandidaten?

¹⁾ EUROPALIA 80 BELGIE: TENTOONSTELLING IN PALEIS VOOR SCHONE KUNSTEN TE BRUSSEL IN 1980

²⁾ ZIE VOOR INFORMATIE OVER SOESTER KLEDERDRACHT O.A. VAN ZOYS TOT SOEST JAARGANG 4 (1989)

Rectificatie

Bij de foto's in het vorige nummer op pagina 15 en 18 is abusievelijk vermeld dat 3 van de 4 foto's gemaakt zouden zijn tijdens de historische optocht van 1987. Evenals de foto van de steltlopers zijn alle 4 foto's gemaakt tijdens de historische optocht van 1979. Onze excuses voor deze onjuiste vermelding.

Redactie.

De leden van de Historische Vereniging Soest werken in een aantal werkgroepen om onderzoek te doen en gegevens vast te leggen. Voor nadere informatie kunt u met de contactpersonen overleggen, te weten:

Werkgroep:

Archeologie	: de heer J. van der Putten,	06 27040904
Genealogie	: de heer W. Routers,	035-6010169
	routers@wanadoo.nl	
Mondelinge geschiedenis	: de heer W.P. de Kam,	035-5880048
	wim.de.kam@wolmail.nl	
Contact Gemeentelijke Monumentencommissie	: de heer H. Gerth,	035-6016635
Contact Museum Oud Soest	: de heer A.J. van den Dijssel,	035-6027238

De contributie bedraagt € 20,- per jaar

Betaling is mogelijk : - op de postrekening van de penningmeester
Historische Vereniging Soest nr. 54 59 218
- dan wel op de bankrekening van de Vereniging bij
de Rabobank te Soest, rek.nr. 3599.02.235
(Giro van de bank: 21 27 75)

Losse nummers : Verkrijgbaar bij de secretaris.

Leden	€ 2,50
Niet-leden	€ 5,00

INHOUDSOPGAVE ZOMERNUMMER 2004

	Blz.
Viering van "Soest 950 jaar" in 1979	1
Pastoor Rademaker (deel 8)	15
Korte geschiedenis Sint Anna Gilde	21
Boerenbruiloft in wisselende context	32

